

Editorial

Aktuální číslo Sociowebu je věnováno mezinárodní migraci, tématu které je a v budoucnu jistě bude velmi aktuálním. Migrace je fenomén, který je především spojený s naplněním jednoho ze základních lidských práv: rozhodnout se svobodně, kde žít. Ovšem, ruku v ruce s touto svobodou jde i řada problémů, kterým musí jak migrant, tak i hostující země čelit. Česká republika, která byla po dlouhá léta převážně zemí emigrace, se již od roku 1989 musí vyrovnávat s přílivy imigrantů, kteří přinášejí mnoho sociálních, ekonomických i legislativních problémů. Obzvláště výrazná v současné době je ekonomická migrace. Avšak, i přes vysoký počet ekonomických migrantů, kteří do ČR přichází, neexistuje nedostatek sociologických studií o této problematice a adekvátní veřejná diskuse k těmto problémům se začíná pouze rozvíjet.

Toto číslo Sociowebu nabízí několik článků týkajících se této problematiky. Studium fenoménu mezinárodní migrace má interdisciplinární charakter. Různé migrační teorie nejsou zcela jednotné a velká část z nich se rozvíjí poměrně izolovaně v rámci jedné z disciplin. První příspěvek tohoto čísla je věnován přehledu existujících významných migračních teorií na makro- a mikroúrovni, pomůže čtenářům ke komplexnějšímu porozumění různých aspektů a trendů migrace mezinárodní migrace. Do aktualit je také zahrnut článek o demografických projekcích a prognózách obyvatelstva ČR a také cizinců pro příští 60 let. Jak již bylo zmíněno, nejvýznamnějším migračním pohybem je v současné době tzv. ekonomická neboli pracovní migrace, t.j. stěhování se za práci, výdělkem. Proto tři příspěvky tohoto čísla jsou věnovány nejpočetnějším komunitám cizinců v ČR: Slovákům, Ukrajincům a Vietnamcům. Autoři nabízejí výsledky několika empirických šetření a také svůj pohled na zajímavé a problematické aspekty života migrantů v ČR. Poslední příspěvek je věnován nejbrutálnějšímu projevu nelegální migrace - problematice obchodování s lidmi.

Kromě příspěvku zahrnutých do tohoto čísla Sociowebu, všem zájemcům o hlubší informace o fenoménu mezinárodní migraci, vřele doporučuji k nahlédnutí specializovaný web o migraci v České republice a dalších zemích střední a východní Evropy <http://www.migraceonline.cz>

Yana Leontiyeva

Yana.Leontiyeva@soc.cas.cz

«Teorie pro všechny»

»

Teorie mezinárodní migrace

Migrace je komplexně podmíněný proces studovaný badateli nejen z oblasti sociálních věd: geografy, sociology, ekonomy, historiky a v neposlední řadě demografy. Díky své složitosti a širokosti nemá dosud vybudovanou jednotnou teorii, a tudíž ani neexistuje v rámci samostatného vědního oboru, který by mohl být nazýván „migračníologií“.

Migrace je jak příčinou, tak i důsledkem prostorových změn v organizaci společnosti. Je to fenomén, jev, děj, motor, hrozba, řešení, cíl, komplikace i výhoda. Pro studium tohoto procesu můžeme použít optiku jedince i společnosti, vidět v něm ekonomické, sociální, kulturní či politické příčiny a důsledky.

Existuje několik teorií, které byly vyvinuty nezávisle na sobě a v rámci různých oborů. Každá z nich vysvětluje určitý aspekt nebo typ mezinárodní migrace podle toho, v které době vznikala, kterými migračními proudy a příčinami se zabývala a často i v rámci kterého oboru vznikala. Některé teorie analyzují mezinárodní migraci na makro jiné na mikro úrovni. Teorie se často liší především v tom, kterou příčinu považují za hlavní při vzniku mezinárodní migrace a na které otázky hledají vysvětlení. Jednotlivým teoriím je vytykána jednostrannost. V analýze dnešní mezinárodní migrace, ke komplexnějšímu porozumění všech aspektů současných migračních trendů je třeba více hledisek a přístupů.

Přístupy vycházející z neoklasické teorie (Neoclassical economic approach) jsou známy také jako „push-pull teorie“, neboť za příčiny migrace považují faktory, které migranty nutí opustit svou zemi původu (push factors) a jiné faktory, které je přitahují do určitých cílových zemí (pull factors). K první skupině faktorů bývá řazen demografický růst, nízká úroveň životních podmínek, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí, politické represe. Ke druhé skupině faktorů jsou řazeny poptávka po práci, dostupnost pozemků, příznivé ekonomické příležitosti a politické svobody. Neoklasický ekonomický přístup se zaměřuje hlavně na příjmové rozdíly a podmínky zaměstnání v různých zemích a náklady na případnou migraci. K migraci dochází tedy poté, co se jedinec po racionálním posouzení nákladů i výhod plynoucích z migrace rozhodne k přesunu ze své země původu do jiné oblasti. Snaží se především maximalizovat svůj užitek, nejčastěji vyšší příjmu. Mluví se o tzv. cost-benefit calculation. Pokud je očekávána kladná čistá návratnost (positive net return) většinou v peněžní formě,

aktér se rozhoduje k migraci. Z dostupných informací mu vyplývá, zda je pro něj výhodnější zůstat či zda mu bude lépe v jiné zemi.

Makro teorie (Macro theory) měla původně vysvětlovat pracovní migraci v procesu ekonomického rozvoje., dnes zkoumá příčiny migrace z hlediska makroekonomických ukazatelů jako jsou rozdíly v příjmech mezi zeměmi, rozdíly v nabídce a poptávce pracovních sil a možnosti zaměstnání. Dalo by se tedy předpokládat, že se chudí budou stěhovat do bohatších oblastí a že pouze ekonomické rozdíly a rozdíly v nabídce a poptávce pracovních sil jsou postačujícím důvodem k vytvoření migračních proudů. V dlouhodobém měřítku se dokonce uvažuje o vyrovnávání ekonomických rozdílů mezi rozvinutými a zaostalými regiony vedoucím k ekonomické rovnováze. Vychází se z předpokladu, že v zemích s vysokou nabídkou pracovních sil a nedostatkem kapitálu jsou nižší mzdy a naopak v zemích s vyšší poptávkou po pracovních silách a větším množstvím kapitálu jsou mzdy vyšší. Lidé ze země s nižšími mzdami se stěhují do země s vyššími mzdami. Výsledkem je pak pokles nabídky pracovníků a růst mezd v chudší zemi a opačný trend v bohatší zemi, a tím nastolení určité ekonomické rovnováhy a také následné pozastavení migračního proudu.

Mikro teorie (Micro theory) se soustředí na jedince a jeho racionální kalkulaci výdajů a užítku v určitém časovém horizontu a následnou volbu s cílem maximalizovat svůj zisk. Mezi výdaje patří například materiální náklady na cestu, náklady na dobu než najde jedinec práci, případné úsilí vynaložené na učení se novému jazyku a kultuře, na vytváření nových vazeb atd. Volbu ovlivňují podmínky na trhu práce v cílové zemi, pravděpodobnost nalezení práce, možné uplatnění jedincových dovedností (tzv. lidský kapitál), výše předpokládaných výdělků, ale i riziko deportace pro nelegální migranty.

Nové ekonomické přístupy (The new economic approach) připouštějí, že migrace nemůže být vysvětlována pouze příjmovými rozdíly mezi zeměmi. Berou v úvahu také možnosti stálého zaměstnání či příznivé podmínky pro rozvoj podnikání. Podle nových ekonomických teorií se k migraci nerozhodují jednotliví aktéři, rozhodnutí jsou učiněna na úrovni rodin či domácností, jde tedy do jisté míry o druh kolektivního rozhodnutí. Účelem je jednak maximalizace předpokládaného příjmu jednotky, ale také minimalizace rizik spojených s nepředvídatelnými událostmi a výkyvy trhu. Tato rizika jsou při rozhodování důležitější, rozdíly v příjmech nemusí být podmínkou k migraci do jiné země a také jejich vyrovnání nemusí zastavit migrační proud, pokud rizika přetrvávají. Někteří jedinci mohou být posláni do jiné země za prací, zatímco ostatní členové rodiny zůstanou v domovské zemi. Rodina pak může záviset na finančních prostředcích posílaných migrantem (angl. remittances, česky remittance).

K teoriím ekonomického typu lze ještě přiřadit

teorii dvojího pracovního trhu (Dual labor market theory). Vychází z rozdělení pracovního trhu vyspělé země na primární a sekundární pracovní sektor. Primární je tvořen vysoce kvalifikovanými odborníky. Zaměstnání vyžadující vzdělání, dovednosti a specializované školení jsou poměrně stabilní. Sekundární pracovní sektor je naproti tomu tvořen nekvalifikovanými pracovníky. Je typický malou atraktivitou kvůli nízkým mzdám, často i špatným pracovním podmínkám, nestabilitě zaměstnání a v podstatě nulovým možnostem kariérního růstu. Mezinárodní migrace je důsledkem neustálé poptávky po pracovních silách ve vyspělých průmyslových zemích. Příčinami tedy nejsou push faktory v zemích původu, ale pull faktory v cílových zemích, především neustálá a pro ekonomickou strukturu vyspělých zemí i nezbytná potřeba pracovních sil z jiných zemí. Kořeny této potřeby lze hledat v tvrzení, podle kterého lidé věří, že by plat měl odrážet sociální status. Noví imigranti nejsou členy společnosti, neberou ji jako referenční ve svých srovnáních a často se nestarají o status v cílové zemi, ale spíše o příjem plynoucí ze zaměstnání, zvláště pokud pocházejí ze zemí s nižší životní úrovní.

Historicko-strukturalistický přístup (Historical – structural approach) vychází z marxistické politické ekonomie a klade důraz na nerovnoměrné rozdělení ekonomické a politické moci ve světě. Chápe mezinárodní migraci jako způsob mobilizace levné pracovní síly. Migrace tak udržuje nerovný rozvoj a zdroje chudých zemí jsou pak využívány pro to, aby bohatí byli ještě bohatší. Podle historicko-strukturalistického přístupu nemá jedinec svobodnou volbu, jak tvrdí neoklasická teorie. Velký vliv při jeho rozhodování hrají nerovnosti v oblasti zdrojů a moci mezi zeměmi a imigrační politiky potencionálních cílových zemích.

Teorie světových systémů (World systems theory) podobně jako například teorie dvojího trhu opomíjí proces rozhodování na mikro úrovni. Vysvětluje mezinárodní migraci přes obecné makro modely sociálního, ekonomického a politického vývoje. Spojuje její příčiny se strukturou světových trhů a s postupující především ekonomickou globalizací. Pronikání kapitalistických ekonomických vztahů z center do okrajových, nekapitalistických společností narušuje stávající systémy a formy ekonomické a sociální organizace na těchto tzv. periferiích a vytváří tím předpoklady pro mezinárodní migraci. S vidinou většího zisku hledají kapitalistické firmy z center a vyspělých zemí v chudých zemích na periferii levnější půdu, suroviny, levnou pracovní sílu, nové odbytové trhy. Tento proces probíhá v různé míře již od šestnáctého století, v minulosti především prostřednictvím koloniálních režimů, dnes prostřednictvím vlád vyspělých zemí a nadnárodních firem. Migrace je tedy přirozeným důsledkem narušení, která jsou nevyhnutelně spjata s procesem kapitalistického rozvoje.

Teorie sítí (Network theory) zdůrazňuje v migračním procesu význam mezilidských vazeb.

Stručný přehled migračních teorií od pol. 19. století

Autor:	Jméno teorie:	Vznik:	Dílo:
Ernest George Ravenstein	předchůdce "push - pull" teorie	1885 - 1889	The Laws of Miration
Alfred Cort Haddon	studie o přistěhovalectví	1911	Wandering of people
William Issac Thomas, Florian Znaniecki	koncept disorganizace	1918 - 1920	The Polish Peasant in Europe and Amerika
Robert Ezra Park	4 základní potřeby migranta	1925	The City
Arthur W. Lewis	Makro teorie - neoklasická teorie ekonomické rovnováhy (Macro theory - Neoclassical economic approach)	1954	Economic development with unlimited supplies of labor
Gunnar Myrdal	Teorie kumulativní příčiny (Cumulative causation)	1957	Rich Lands and Poor
Donald J. Bogue	Push-pull teorie (navazuje na neoklasické ekonomické teorie)	1963	Technique and Hypotheses for the study of differential migration
Michael P. Todaro	Mikro teorie - neoklasická teorie ekonomické rovnováhy (Micro theory - Neoclassical economic approach)	1969	A model of labor migration and urban unemployment in less - developed countries
Immanuel Wallerstein	Teorie světových systémů (World systems theory)	1974	The Modern Word System, Capitalist Agriculture, and the Origins of the European Word Economy in the Sixteenth Century
Michaela J. Piore	Teorii dvojího pracovního trhu (Dual labor market theory)	1979	Birds of passage: Migrant Labor in Industrial Society
Graeme J. Hugo	Teorie sítí (Network theory)	1981	Village-community ties, villages norms, anf ethnic and social networks: A review of evidence from the Thirid World
James T. Fawcett	Teorii migračních systémů (Migration system theory)	1989	Networks, linkages and migration systems
Oded Stark	Nové ekonomické přístupy (The new economic approach)	1985, 1991	The New Economics of Labour Migration, The Migration of Labor
Douglas S. Massey	Institucionální teorie (Institutional theory)	1993	Theories of International Migration: A Review and Appraisal
Steven Castles	Historicko-strukuralistický přístup (Historical - structural approach)	1998	The Age of Migration

Neformální sítě migrantů vznikají osobními vazbami mezi migranty, bývalými imigranty a těmi, kteří zůstali v zemi původu. Jde o vazby příbuzenské, přátelské nebo vazby v rámci komunity. O těchto vazbách se někdy mluví jako o sociálním kapitálu, neboť poskytují jedincům i skupinám důležité zdroje informací, sociální či finanční pomoci, často i podporu v případě osobních problémů. Zvyšují pravděpodobnost migračního pohybu i jeho růstu, neboť tím snižují náklady a rizika a nepřímo zvyšují i očekávaný zisk z migrace. Nejdůležitějšími jsou samozřejmě vazby rodinné. Sítě pomáhají při usazování (settlement) migrantů v dané zemi a při vytváření komunit. Skupiny migrantů pak často vytvářejí svou vlastní ekonomickou i sociální infrastrukturu. Jako příklad lze uvést různé spolky, obchody, zábavní podniky, kostely, služby doktorů, právníků etc. Když počet migrantů a vazeb překročí určitou kritickou mez, jsou náklady na každou další migraci i rizika, která migrant podstupuje, nižší, což podněcuje další migraci, což opět dále rozšiřuje sítě a snižuje náklady i rizika atd.

Institucionální teorie (Institutional theory) klade důraz na vliv institucionálních subjektů. Jde vlastně také o sítě, které podporují migraci a určitým způsobem ji formují. Někdy se mluví o tzv. migračním průmyslu. V rámci institucionální teorie se dá mluvit o dvou skupinách

institucionálních subjektů. První skupinou jsou organizace či jednotlivci napomáhající především nelegální migraci a to za účelem zisku. V důsledku bariér, které si cílové země vytvořily, aby se bránily migračnímu přílivu, vzniká černý trh. Jedinci i společnosti vydělávají na migrantech, kteří se snaží často ilegálně dostat do vybrané země. Jde o převody přes hranice, pašování lidí ze země původu do jiné, (tzv. smuggling a trafficking), najímání migrantů zaměstnavateli, falšování dokumentů, svatby „naoko“. Migranti jsou často vystaveni vykořisťování, okrádání, podvodům nebo vydání napospas zneužívání (hlavně ženy a děti). Druhou skupinu tvoří nevládní a mezinárodní organizace a jedinci poskytující migrantům rady, sociální služby a hlavně právní poradenství, například jak získat různé dokumenty, jak žádat o azyl či povolení k pobytu. Všechny tyto instituce a organizace, ziskové nebo neziskové podporují a pomáhají udržovat mezinárodní migraci, neboť bez nich by migranti často měli jen málo informací a kontaktů potřebných k úspěšné migraci. Podobně jako u teorie sítí, migrační proud je stále více institucionalizován a stává se čím dál tím nezávislejší na okolnostech, které ho vyvolaly.

Podle teorie kumulativní příčiny (Cumulative causation) mění každý akt migrace společenský kontext, ve kterém se o migraci rozhoduje, a to

často takovým způsobem, že další migrace se pak stává pravděpodobnější. V důsledku mezinárodní migrace nastávají změny v ekonomické, sociální i kulturní oblasti a to jak v zemi původu, tak v cílové zemi. V této souvislosti se mluví například o tzv. social labeling některých zaměstnání. Jde o to, že některé kategorie zaměstnání s vysokým zastoupením imigrantů, získají nálepkou zaměstnání nevhodného pro domácí obyvatele, což vede k další poptávce po imigrantech. Toto stigma určité profese nevychází z jeho charakteristik, ale pouze ze zastoupení imigrantů v této profesi.

Jedním z novějších přístupů je teorie migračních systémů (Migration system theory). Ta klade důraz na mezinárodní vztahy, národní hospodářství, kolektivní jednání a institucionální faktory. Vychází se z předpokladu, že migrační proudy jsou do jisté míry stabilní a strukturované v prostoru i čase, což dovoluje rozlišení na tzv. mezinárodní migrační systémy. Migrační systém je tvořen dvěma nebo více zeměmi vyměňujícími si navzájem mezi sebou nejen migranty, ale i zboží a kapitál. Tyto výměny jsou mezi zeměmi tvořícími jeden systém intenzivnější než mezi ostatními zeměmi. Analyzují se regionální migrační systémy jako například západní Evropa, severní Amerika, jižní Pacifik, západní Afrika. Jednotlivé regiony jsou propojeny různými vzájemnými vazbami, může se jednat i o geograficky vzdálenější oblasti. Zkoumají se oba konce migračního proudu i všechny možné vazby mezi oběma oblastmi. Vazby mohou být dále roztříděny do kategorií jako například mezistátní vztahy, srovnání oblastí, kulturní vazby, rodinné a sociální sítě.

Literatura:

Brettell, Caroline B., Hollifield, James F. 2000. „Migration Theory. Routledge“, New York.

Castles Stephen & Miller Mark J. 1998. „The Age of Migration.“ London: Macmillan Press.

Massey Douglas S., Arango Joaquin, Hugo Graeme, Kouaouci Ali, Pellegrino Adela J., Taylor Edward. 1993. „Theories of International Migration: A Review and Appraisal“. Population and Development Review 19/3, 431-466, Population Council.

Šišková, Taťjana a kol. 2001. „Menšiny a migranti v České republice“. Praha: Portál.

Rabušic, Ladislav. 2005. „Jaká imigrační politika České republiky?„. <http://www.migraceonline.cz>

Uherek, Zdeněk. 2005. „Migrace a formy soužití v cílových prostorech“. IN Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit.

Michaela Vojtková

Michaela.Vojtkova@soc.cas.cz

«Aktuality»

»

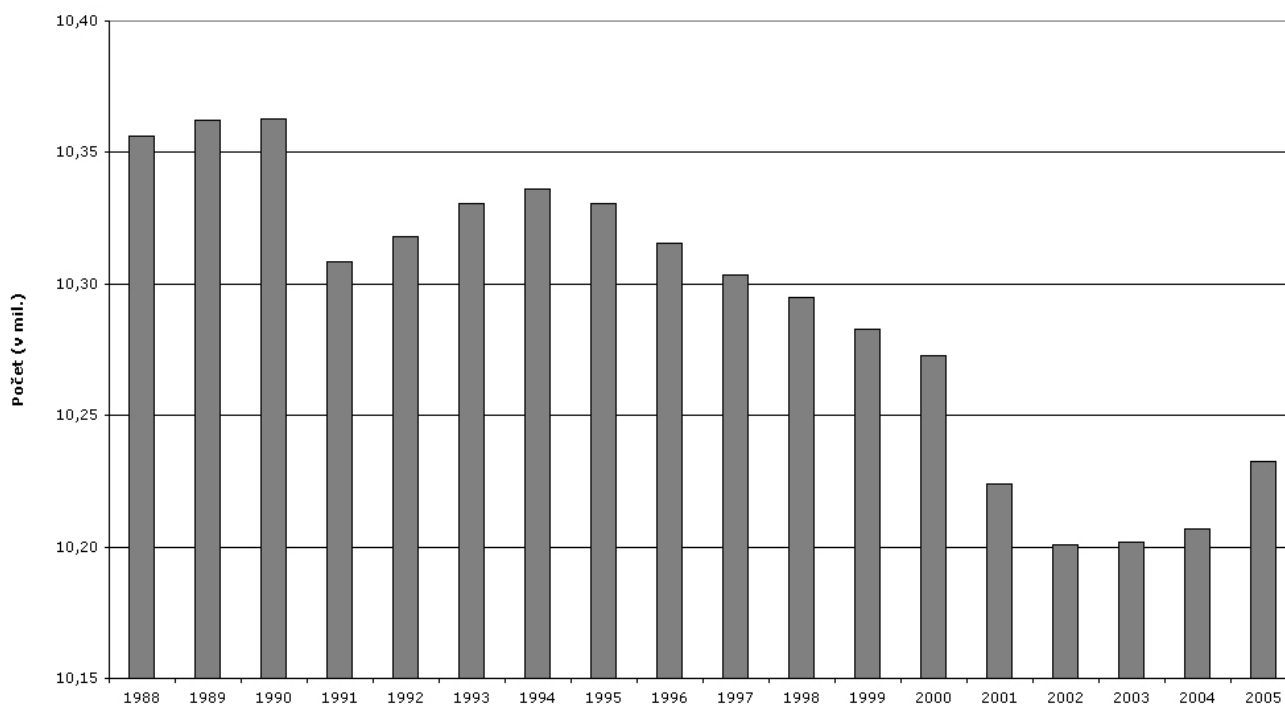
Populační projekce a prognózy cizinců a obyvatelstva České republiky

Znalost budoucího populačního vývoje a odhad počtu obyvatel je již odpradávná strategickou informací. Na začátku jednadvacátého století, kdy jsou moderní a informační technologie nástroje, které neuvěřitelně posouvají hranice času, kdy je matematický či statistický software schopen během několika sekund „spočítat“ námi zadaný požadavek na otázku: „Kolik nás bude za deset let?“, nezbyvá než vyjádřit obdiv těm, kteří zpracovávali tuto odpověď dlouhé hodiny za pomoci sálových počítačů. K odhadu a předpovědi budoucího vývoje obyvatelstva je potřeba pár dalších „drobností“: definovat si co je to populační prognóza, zajistit dokonalou znalost minulého populačního vývoje a reprodukčního chování, zvolit vhodnou metodu, odhadnout vstupní parametry, a ujistit všechny uživatele našeho výsledku, že není v žádném případě bezrozporný a že opatrnosti v prezentaci a komentáři není nikdy nazbyt, a že sociální, ekonomické, politické a kulturní podmínky, které tvořily vstupní parametry dané prognózy se mohou během pár let od základů změnit.

Vymezení pojmů populační prognóza a projekce je definováno různými autory rozdílně. V demografické respektive prognostické literatuře lze v podstatě každou takovou definici přiřadit k jedné ze dvou základních skupin. Do první z nich patří pojetí nevytyčující prakticky žádné ostřejší hranice mezi prognózou a projekcí. Obvykle se hovoří o různých typech prognóz: realistických, hypotetických, analytických a varovných. Pro druhou skupinu je charakteristické užší pojetí, kdy je za prognózu považován pouze výsledek snah o postižení očekávaného budoucího vývoje. Prognózu tedy budeme definovat jako nepodmíněnou, na vědeckém poznání založenou výpověď o očekávaném a v době jejího vzniku nejpravděpodobnějším budoucím vývoji sledovaného jevu. Projekce jako produkt určité činnosti, představuje výpověď o perspektivním vývoji, který je důsledkem naplnění libovolných předpokladů bez explicitního nároku na její realnost. (Kučera, 1998)

Lze říci, že početní velikost a věková struktura jakékoliv populace je reflektována ve vývoji obyvatelstva, který patří mezi dlouhodobé procesy. Po desítky let je tento proces ovlivňován strukturou a úrovní plodnosti, úmrtnosti a v neposlední řadě migrace. Hodnoty přirozené měny (rozdíl mezi počtem zemřelých a počtem narozených) a migračního salda (rozdíl mezi počtem vystěhovalých a přistěhovalých) reagují na vnější a vnitřní podmínky rozvoje daného státu, které tvoří sociální, ekonomický, politický a kulturní rámec pro budoucí vývoj obyvatelstva. V okamžiku, kdy věková struktura vykazuje relativně vysoké známky stability a podrobně známe průběh procesu reprodukce a jeho podmíněnosti, můžeme sestavit populační prognózu. (Burcin, Kučera, 2004)

Graf č. 1 - Vývoj počtu obyvatel v České republice v období 1988 - 2005

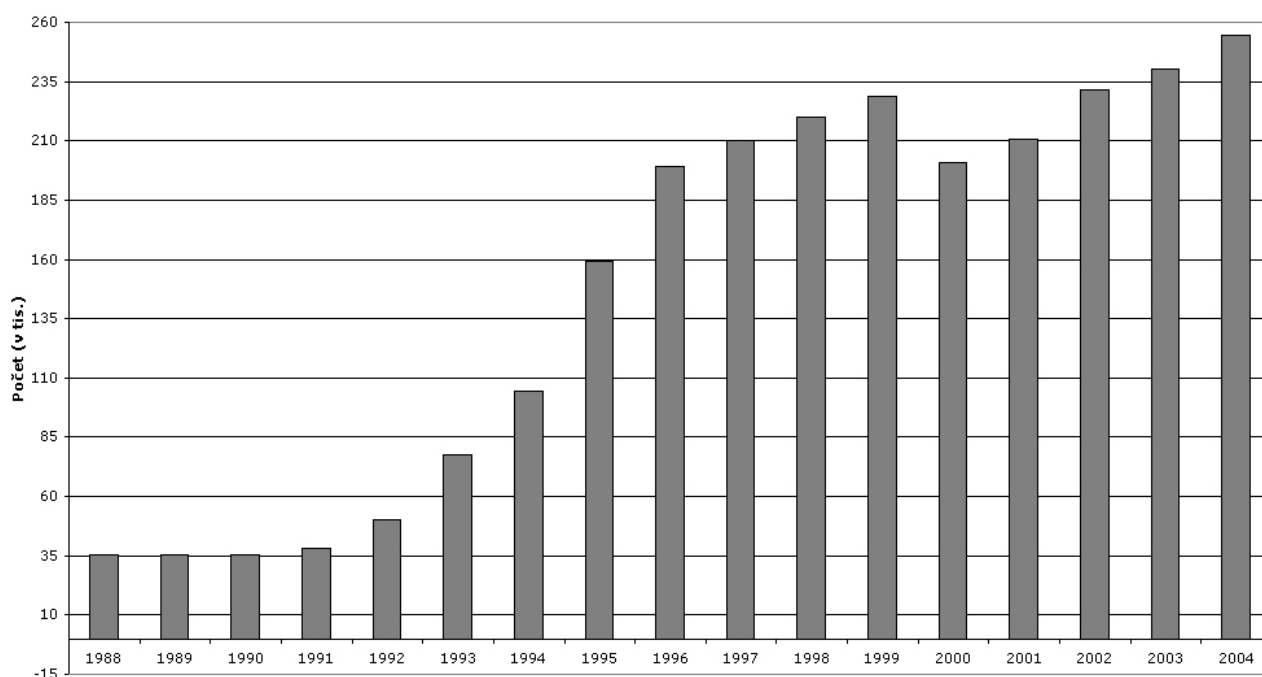
Z dat Českého statistického úřadu víme, že Česká republika měla k červnu 2005 10 232 322 obyvatel a podle Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR počet cizinců v České republice k 31.12.2004 254 294, z toho 99 467 osob s trvalým pobytem, 154 827 osob s některým z typů přechodných pobytů nad 90 dnů (tj. přechodné pobyty občanů EU, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů nečlenských zemí).

Trvale či dlouhodobě usazení cizinci (tj. s délkou pobytu nad 1 rok) tvořili přibližně 1,8% obyvatelstva ČR. Vývoj počtu obyvatel ČR a cizinců (viz Graf č.1, Graf č. 2, Graf č.3) během konce osmdesátých a devadesátých let 20.

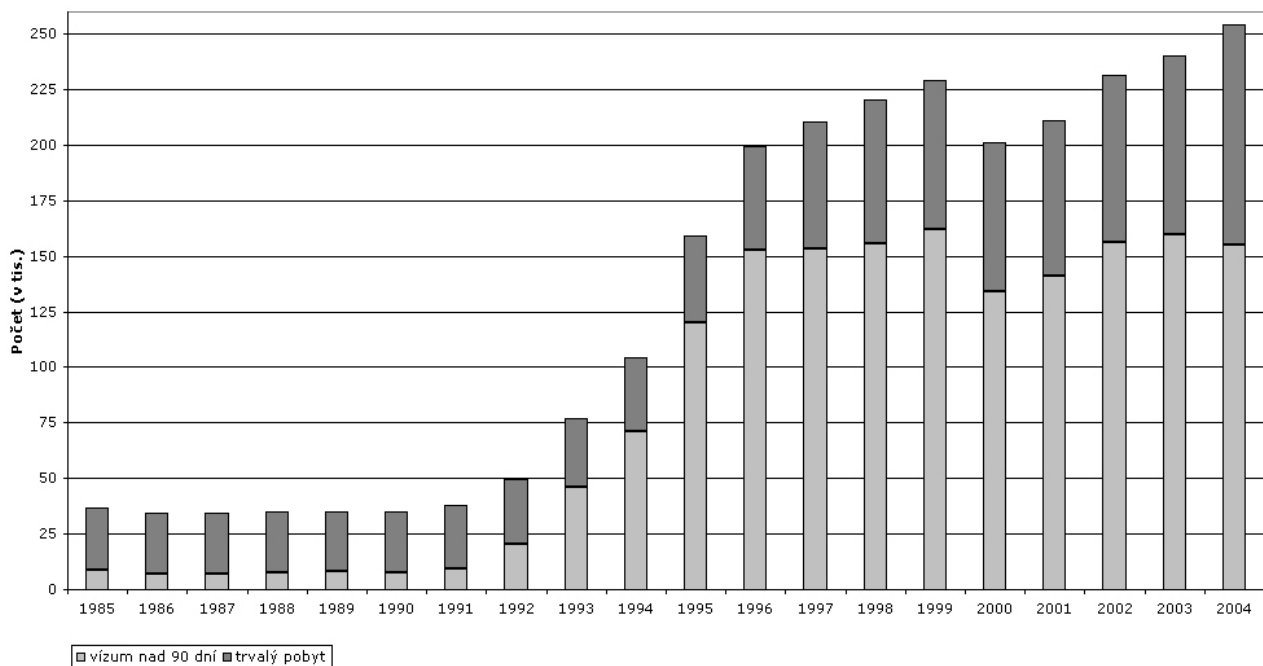
století a počátku 21.století zaznamenává změny, kterými Česká republika během této periody prošla.

Základní směr současného vývoje České republiky lze charakterizovat jako úbytek a stárnutí obyvatelstva. V roce 1994 se, poprvé od I. sv. války, narodilo méně dětí než byl počet zemřelých. Ani výrazně zisková migrační složka populačního vývoje nestačila vyrovnat deficit přirozené měny a od té doby do roku 2003 u nás obyvatelstvo ubývalo. Pád železné opony v roce 1989, intenzivní mezinárodní kontakty, ekonomický a sociální vývoj a obdobná politická situace v okolních zemích vedly ke změně směrů a zvýšení objemů zahraniční migrace. Další charakteristickou změnou, která sehrála

Graf č. 2 - Vývoj počtu cizinců v České republice v období 1988 - 2004

Graf č. 3 - Počet cizinců v ČR podle typu pobytu v období 1985 - 2004

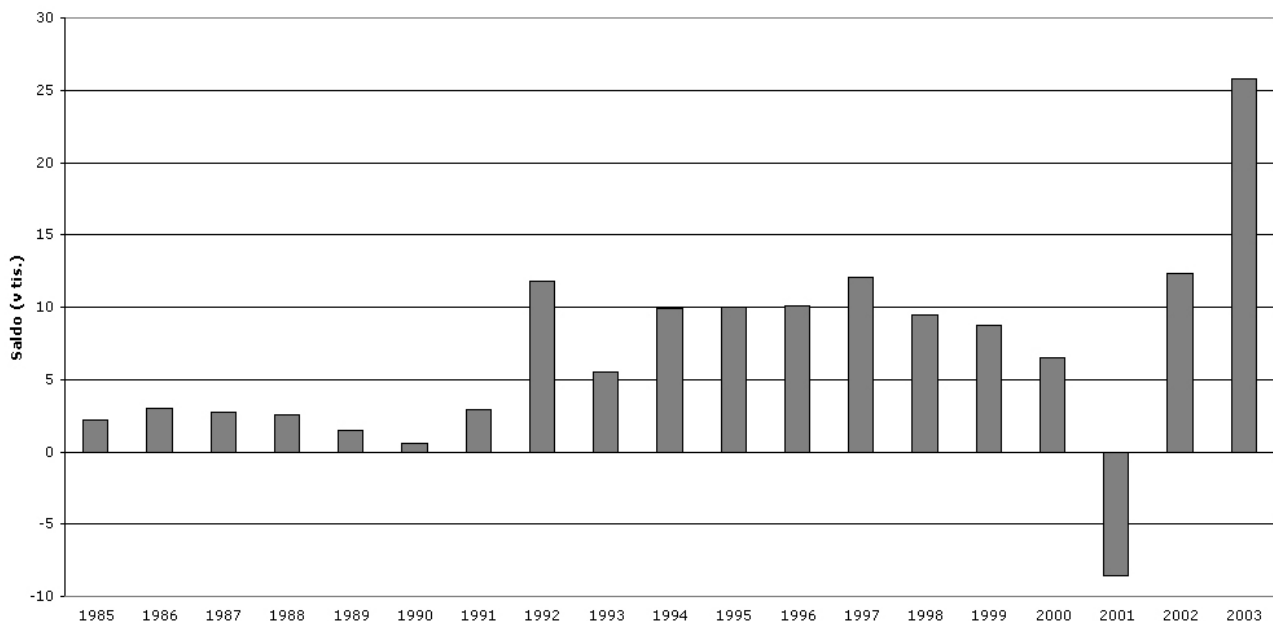
podstatnou úlohu při formování migrace bylo rozdělení Československa v roce 1993. Jednak způsobilo přechodné zesílení migrační výměny mezi oběma republikami a hlavně znamenalo přerážení stěhování obyvatel mezi republikami ze statistické kategorie vnitřní migrace do kategorie migrace zahraniční. Poslední, a jak se ukazuje nejvýznamnější změnou, bylo rozšíření definice obyvatele o cizince, kteří pobývají na území našeho státu na základě tzv. dlouhodobého víza, v roce 2001. Tato změna společně se změnou ve vízové politice a tvrdosti jejího uplatňování měla za následek nejprve naprosto nečekaný pokles salda (- 8,6 tis.osob v roce 2001) a poté opět jeho prudký vzestup (+ 12,3 tis. osob v roce 2002), viz Graf č.4.

S ohledem na tyto a další známé skutečnosti lze předpokládat, že zahraniční stěhování v

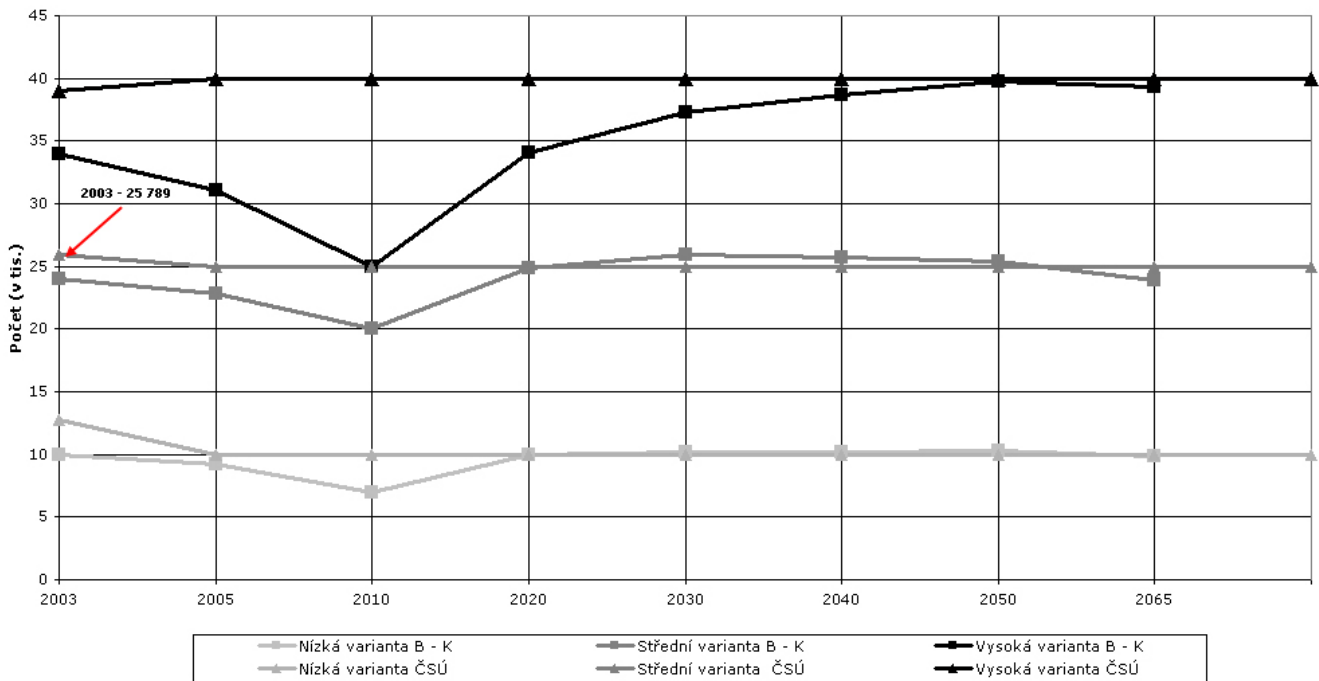
uplynulém období významně zmírňovalo pokles počtu obyvatel.

Odhad pravděpodobného budoucího vývoje migrace patří všeobecně k nejsložitějším problémům populačního prognózování, viz Graf č.5. Stěhování osob přes hranice je závislé především na administrativních omezeních a nastavení imigrační politiky daného státu. Počty a struktura migrantů tak velice citlivě reaguje na zásadní změny, které mohou nastat z roku na rok. V našich podmínkách je obtížnost prognózování migračního salda navíc umocněna neúplností evidence vystěhovalých osob a již zmíněnou změnou definice obyvatele v roce 2001. Dále pak bude velmi záležet i na nastavení legislativy v Evropské unii a v okolních zemích.

Graf č. 4 - Vývoj migračního salda za období 1985 - 2003

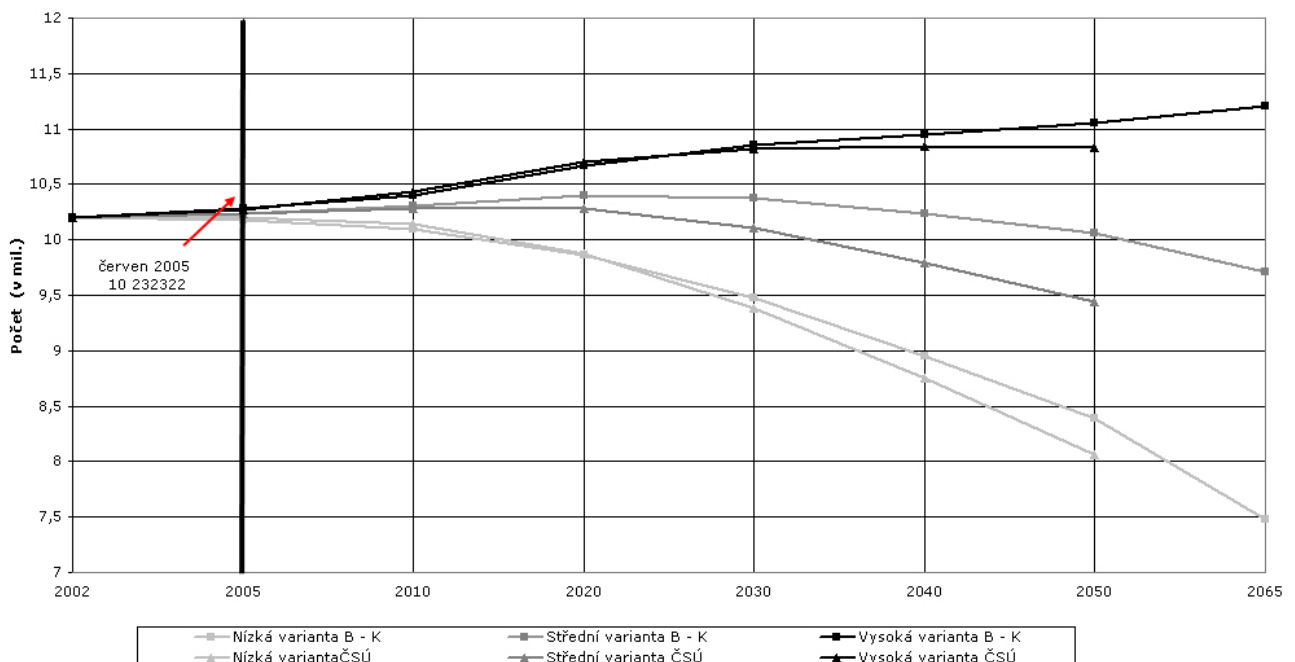
Graf č.5 - Očekávaný vývoj migračního salda v období 2003 - 2050 podle Burcina - Kučery (B - K) a ČSÚ

Pro úplnost informací, je třeba uvést, že populační prognózy jsou u nás produkovány Českým statistickým úřadem a Katedrou demografie a geodemografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Obě publikované prognózy viz Graf č. 6 a Graf č. 7., pocházejí z výše jmenovaných institucí a obě jsou provedeny obvyklou komponentní metodou, předpoklady na jejichž základě je odhad konstruován se také příliš neliší. Čím více prognóz bude v České republice publikováno, tím lépe může uživatel porovnat úvahy autorů, jak dospěli k odhadům budoucího vývoje plodnosti, úmrtnosti a migrace (třem základním parametrům každé prognózy), a je to také určité potvrzení korektnosti těchto úvah. Z grafů můžeme vyčíst, že prognózy se publikují ve

třech možných variantách (či scénářích): nízké, střední a vysoké, kde autoři stanovují různé hodnoty výše zmíněných parametrů. Tento krok je nejslabším místem populačních projekcí, neboť autor musí odhadnout, kolik se bude v prognózovaném období rodit dětí (neboli stanovení budoucího vývoje specifických měr plodnosti podle věku a předpoklad úhrnné plodnosti), kolik lidí bude umírat (předpoklad střední délky života a koeficientů přežití v jednotlivých věkových skupinách) a jak silná bude imigrace a emigrace. Stanovení těchto parametrů je vždy výsledkem hlubokého studia minulých trendů domácích i zahraničních. V neposlední řadě se musí stanovit i délka projekce. Obecně platí, že čím delší je časový horizont projekce mezi prahem projekce (vstupním rokem – což obvykle bývá census, jako v těchto dvou případech, konkrétně je to

Graf č. 6 - Očekávaný vývoj celkového počtu obyvatel v letech 2002 - 2050 podle Burcina - Kučery (B - K) a ČSÚ

tedy rok 2001) a jejím koncovým rokem, tím je vyšší pravděpodobnost rozdílu mezi předpovědí a skutečností. Dlouhodobé projekce na 80 až 100 let jsou víceméně matematické hříčky. Krátkodobější projekce na max. 50 let jsou relativně spolehlivé, pokud nenastane neočekávaný vývoj. A ten není v lidské společnosti nikdy vyloučen. Další moudro by mělo znít, že budoucnost je vždycky nejistá, což v prognózování platí dvojnásob.

Z uvedených výsledků prognóz, které jsou většinou výlučně interpretovány prostřednictvím nejpravděpodobnější střední varianty, je patrné, že po celé prognózované období budou počty osob zemřelých vyšší než odpovídající počty narozených. Migrace bude schopna eliminovat tento progresivně rostoucí rozdíl pouze po omezenou dobu nejpravděpodobněji ne déle než příštích dvacet let. Jedná se přibližně o úroveň migračního salda 20 až 25 tisíc za rok pro období 2010 – 2030. (Burcin, Kučera, 2004)

A na závěr odpověď uznávaného odborníka na demografické prognózy Doc. RNDr. Felixe Koschina, CSc., vedoucího katedry demografie na VŠE, na otázku: „Jak bude z demografického hlediska vypadat společnost v České republice v roce 2030?“:

„ Bude to společnost (v demografii by se ale spíše hodilo slovo obyvatelstvo) stárnoucí (tedy regresivní). Úmrtnost bude relativně nízká, lidé se budou dožívat vyššího věku než dnes (snad o 5 let), ale nebude to znamenat rostoucí počet nemocných, protože se zároveň bude lépešit zdraví starších lidí; budou déle aktivní (i ekonomicky, takže nebudou představovat takovou ekonomickou zátěž, o jaké se dnes v novinách píše) a dokáží se o sebe déle postarat. Úhrnná plodnost vzroste na úroveň zhruba 1,6 až 1,7, což bude představovat zvýšené (ekonomické) nároky na výchovu mladé generace; významně zřejmě přibude žen, které programově budou chtít zůstat bezdětné. Migrace vzroste na desetitisíce ročně (snad kolem 50 000?), takže naše společnost bude pestřejší a realita nás naučí v takovém prostředí žít - ubude (doufejme) xenofobie, která dnes pramení především z neznalosti, to znamená ze strachu z neznámého.“

(<http://demografie.info/rozhovory>, 2005)

Literatura:

Burcin, Boris, Tomáš Kučera 2004. „Perspektivy populačního vývoje české republiky na období 2003 – 2065“. Praha: Katedra demografie a geodemografie PŘF UK. ISBN 80-86746-01-1

Kretschmerová, Terezie, Miroslav Šimek. 2004. „Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2050“, Demografie 46 (2): 91 – 99, ISSN 0011-8265

Kučera, Tomáš. 1998. „Regionální populační prognózy: teorie a praxe prognózování vývoje lidských zdrojů v území“. Praha: Katedra demografie a geodemografie PŘF UK.

Pavlík, Zdeněk, Jitka Rychtaříková, Alena Šubrtová. 1986. „Základy demografie“. Praha: Academia

Rabušic, Ladislav. 1997. „Jak rozumět populačním projekcím“, Sociologický časopis 33 (3): 289-308, ISSN 0038-0288

<http://czso.cz>

<http://demografie.info>

<http://popin.natur.cuni.cz>

Michaela Vojtková

Michaela.Vojtkova@soc.cas.cz

»

Slováci v ČR

Historie přítomnosti Slováků na území ČR zdaleka přesahuje období vzniku společného státního útvaru. Spojení obou republik však vytvořilo kvalitativně odlišnou půdu pro oboustrannou pracovní migraci. Zjistit skutečné počty vzhledem ke kvalitě dobové statistiky prakticky nelze. Migrační proudy obyvatel ze Slovenska do českých zemí reflektovali rozdílné politické, hospodářské a sociální podmínky vývoje obou zemí.

Literatura rozlišuje tři hlavní proudy přílivu Slováků do českého prostředí v minulém století. Z nichž první či výchozí se považoval za určující k osídlování česko-německé ho pohraničí v letech 1945-1947. Na něj bezprostředně navazuje druhý migrační proud, který již neměl tak vyhraněné příčiny. Byl méně živelný, přičemž jeho hlavní směry se zachovaly do roku 1950, kdy po únorovém převratu 1948 vyvolala politicko-strategická koncepce výhledové "socialistické industrializace" novou vlnu tzv. průmyslových migrací, kterou lze považovat za třetí etapu sledovaného migračního vývoje. Určitou úlohu při této migraci hráli i migrační impulsy ze samotného Slovenska. Odchodem pracovníků do Čech se mělo snížit přelidnění slovenské vesnice a pracovní migrace Slováků se západního Slovenska měla přispět k industrializaci samotného Slovenska. Nermalou skupinu slovenských pracovníků tvořili ti, kteří přicházeli do českých podniků na zaškolení, na získání kvalifikace a potřebných pracovních návyků. Ti se po zaškolení vraceli zpátky na Slovensko, aby spolu s českými odborníky rozběhli výrobu v slovenských průmyslných podnicích. Poslední a celostátně preferovaný migrační trend průmyslné migrace směřoval do nejméně rozvíjených průmyslných regionů, jakými bylo zpočátku Ostravsko a severočeská uhelná oblast, později pak přibýli také další oblasti. Osobitý a regionálně podmíněný tradičním stykem v bezprostředním sousedství charakter měli migrace na moravsko-slovenském pomezí a mezi Ostravskem a severozápadním Slovenskem. Skutečný příliv Slováků do českých

zemí byl ještě větší než vyjadřovala migrační bilance, neboť zahrnoval také značný počet dojíždějících za prací. Počet takových slovenských permanentních migrantů, případně dlouhodobých "brigádníků" se v 50. a 60. letech pohyboval v desítkách osob. Typickými oblastmi pracovní vyjížděky ze Slovenska byly například Kysuca, Orava a Slovenské kopanice v Bílých Karpatech.

90.leta významně změnili motivy stěhování. V době tzv. Mečiarova režimu vzrostla zejména migrace vysokoškolsky vzdělaných lidí, politiků, umělců a novinářů, kteří opouštěli zemi z politických důvodů.

V současné době slovenská menšina stejně jako i komunita slovenských migrantů je kvantitativně nejpočetnější. Dle statistických údajů je ke dni 31.12.2004 na území ČR 47. 352 Slováků s trvalým nebo přechodným pobytem nad 90 dnů. Tím zauímají po Ukrajincích 2.místo, ovšem, první místo obsazují svou početností v kategorii zaměstnaných (69.tis. Slováků). Slováci tvoří 70 procent zaměstnaných cizinců (včetně živnostníků) ze všech států EU. Rovněž jim patří první místo v počtu osob, kterým bylo uděleno české občanství.

Slováci jsou geograficky rozptýleni po celém území ČR. Souvisí to s historicko-politickým vývinem slovenské migrace. Sídlní početnost ovšem již kopíruje migrační trendy i jiných komunit s převládou v hlavním městě Praze a také Brně a Ostravě. Vzhledem k společné historii mají Slováci speciální postavení. Po rozdělení společného československého státu mohli občané SR žijící trvale na území ČR požádat o české státní občanství, ovšem tehdejší zákon vyžadoval propuštění ze státního svazku SR. Od té doby zákon byl několikrát novelizován a možností získání dvojího občanství pro občané Slovenska se poněkud rozšířily. Specifické postavení Slováků reflektovali také legislativní podmínky, zjednodušený proces získání povolení k pobytu a práci a také možnost přechodu hranic na občanské průkazy. Po vstupu do EU zmíněný režim pozbyl významu.

Největším specifickým současných migračních trendů Slováků do ČR je jejich profesní a vzdělanostní struktura. V poválečném období převládali mezi slovenskými migranty nekvalifikovaní dělníci, v současnosti začíná převažovat migrace kvalifikované síly a inteligence. V souvislosti s migrací ze Slovenska na západ a zejména do ČR někteří odborníci dokonce varují před vznikem fenoménu tzv. „brain drain“ (doslova z angličtiny „odtok mozků“), který se začíná projevovat zejména ve zdravotnictví a vědě.

Tuto strukturální změnu reflektují také oficiální statistiky, které vykazují úbytek Slováků v oblastech s převažujícím dělnickým obyvatelstvem (např. severní a západní Čechy) a početní nárůst vykázaly na druhé straně také města jako například Praha a Brno. Podle Sommera a Srajerove (1997) tento pokles není způsoben zpětnou migrací na Slovensko, ale

přikloněním k české národnosti deklarovanou slováckými starousedlíky. Příčinou může být také vysoký počet smíšených česko-slovenských manželství, které se v případě Slováků žijících v ČR odhadují na 70 procent.

Signifikantní skupinu Slováků pobývajících na území ČR tvoří studenti. Významným mezníkem pro slovenské studenty byl rok 1999, kdy byly slovenským studentům uděleny stejné podmínky pro studium v ČR bez školného a s možností používat slovenský jazyk v průběhu studia. Od této doby byl zaznamenán prudký nárůst počtu slovenských studentů v ČR. Podlé údajů Českého statistického úřadu, v akademickém roce 1998/1999 počet slovenských studentů dosahoval 1 150 osob, v roce 2002/2003 toto číslo dosáhlo již 6 660 osob.

Slováci se uplatňují na podobná místa jako čeští občané, tj. na stálá zaměstnání. Přestože významný počet Slováků pracuje ve stavebnictví, nepřevažují zde práce sezónního charakteru. Dle informací Správy služeb zaměstnanosti MPSV ČR v současné době nejvíce zaměstnanců ze Slovenska je Moravě. Jedná se o zaměstnance, kteří denně dojíždějí za prací do sousedních moravských okresů a obsazují běžná pracovní místa. Ti, kteří pracují ve větších vzdálenostech, využívají také možnost ubytování. V příhraničních okresech pracují Slováci v nejrůznějších zaměstnáních v důlních a hutních provozech, v zemědělství a lesnictví. V okresech, které jsou od hranic se Slovenskem vzdálenější se jedná především o práci ve stavebnictví, průmyslu a také ve službách.

Slováci prokazují v ČR kvalitativně dobré mezietnické vztahy s českou majoritou. To je dáno kulturní, jazykovou a geografickou blízkostí, jakož to i společnou česko-slovenskou historií (i nejen v letech 1918-1992). Kladné postoje vůči Slovákům potvrzují také výzkumy veřejného mínění, podlé kterých Slováci již tradičně první místa obsazují v řebříčku sympatie.

Většina studií publikovaných o Slovácích v ČR je zaměřena na historicko-politickou analýzu, sociální geografii a demografii. Ovšem, v současné době existuje nedostatek zájmu o výzkum současného stavu slovenské pracovní migrace, obzvláště co se týče dočasných „pendlerů“. Na území ČR jsou v podstatě dvě instituce, které se problematikou Slováků v ČR systematicky zabývají. Jsou to Slezský ústav SZM v Opavě a Obec Slovákov v České republice.

Mgr. Petra Ezzedine-Lukšíková

»

Ukrajinci v ČR

Ukrajinská migrace do ČR má svou dlouhou historii. První stopy přítomnosti Ukrajinců v Čechách a na Moravě byly zaznamenány už v 16. a 17. století, kdy začínali přicházet jako studenti nebo žoldáci. Intenzivnější migrace mezi Ukrajinou a českými zeměmi se odehrávala po připojení části Haliče a Bukoviny k habsburskému soustátí. V této době pobývalo na českém území množství ukrajinských vojáků, důstojníků a v neposlední řadě také sezónních dělníků. Koncem 19. století do Prahy a jiných větších měst českých zemí začala přicházet haličská inteligence a vysokoškoláci, kteří opouštěli mateřskou zemi z politických důvodů a také přicházeli studovat na českých vysokých školách. Ukrajinská emigrační komunita se v první polovině minulého století projevovala jako velice aktivní v udržování a rozvoji své kultury a také podporovala snahu ukrajinského státu o politickou nezávislost. Ale německá, a zvláště potom sovětská okupace způsobily zánik ukrajinských spolků a rozvoj ukrajinské kultury v ČR se zastavil až do roku 1989.

V důsledku zákazu působení ukrajinských organizací byla většina starších vln ukrajinských imigrantů nenávratně asimilována do majoritní společnosti.

Po pádu železné opony se otevřely nejen západní, ale i východní hranice a Československo se stalo poměrně atraktivní zemí pro imigranty, především z bývalého Sovětského svazu. Převládající špatná ekonomická situace Ukrajiny, geografická blízkost a poměrně malé jazykové i kulturní bariéry jsou hlavními příčinami toho, že v současné době Ukrajinci reprezentují nejpočetnější skupinu ekonomických migrantů v ČR, přičemž dočasná pracovní migrace Ukrajinců směřujících do České republiky již několik let postupně začíná mít charakter trvalé imigrace. Ukrajinci nejsou většinou přímo nuceni utíkat z mateřské země. Jejich hlavní motivací je zlepšení ekonomických podmínek nebo potřeba našetřit si na bydlení, studium dětí a, jak ukázal výzkum, někdy i na dovolenou nebo oblečení.

Opomineme-li Slováky, představují Ukrajinci v ČR nejpočetnější migrační komunitu. Oficiální statistiky ukazují, že počet Ukrajinců oprávněných k přechodnému a trvalému pobytu v ČR každým rokem výrazně stoupá. Výjimkou z této rostoucí tendence byl pouze rok 2000, kdy vstoupil v platnost zákon o zavedení víz pro překročení českých hranic pro příslušníky tohoto státu. Nicméně, tato regulace nepřilíš silně ovlivnila příliv ukrajinských migrantů. Podle statistik Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR ke konci roku 2004 pobývalo na území ČR celkem 254 294 cizinců, kteří vlastnili povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu. O něco více než 30% těchto osob mělo ukrajinskou státní příslušnost (78 263 osob). Ukrajinci žijí v ČR převážně na základě povolení k přechodnému pobytu. Povolení k trvalému pobytu, které je spojeno s automatickým povolením k zaměstnání, se v

současné době podařilo získat o něco méně než pětina všech legálně dlouhodobě pobývajících Ukrajinců v ČR.

Jak již bylo zmíněno, současná ukrajinská migrace do ČR má převážně ekonomický charakter, proto není divu, že drtivá většina ukrajinských migrantů jsou ekonomicky aktivní. Ukrajinci v ČR vlastní největší počet pracovních povolení. Ovšem, mezi všemi Ukrajinci, kteří vlastní povolení k dlouhodobému pobytu v ČR, není nejčastějším důvodem zaměstnání, ale účast cizince v právnické osobě a také podnikání. Tato tendence je charakteristická pro všechny cizince, na které se vztahuje vízová povinnost. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je dost komplikované a zdouhavé zařizování příslušných dokladů k získání povolení k zaměstnání pro cizince, a také absence flexibility, která se projevuje v závislosti povolení k pobytu na povolení k zaměstnání. V praxi to pro zaměstnaného cizince znamená, že rozvázání pracovního poměru má za následek prakticky okamžitou ztrátu nároku na povolení k pobytu.

Při posuzování počtu Ukrajinců v současné době pobývajících na českém území nelze opomenout ani etnické Ukrajince, kteří již získali české občanství. Poslední sčítání lidu podchytilo 22 112 osob, kteří se hlásí k ukrajinské národnosti. Ale pouze 5 385 osob mělo podle vlastních výpovědí české občanství, 166 nahlásilo, že mají dvojí občanství, a ostatní měli občanství převážně mateřské země.

Výše zmíněné oficiální statistiky vůbec nereprezentují rozsáhlou nelegální pracovní migraci. Podle neformálních odborných odhadů počet ilegálních migrantů na území ČR je minimálně stejný jako počet legálně zaregistrovaných. Boj s nelegální migrací je v současné době jednou z priorit migrační politiky v ČR. Jeho cílem je na jednu stranu prevence přílivu nelegálních migrantů a na stranu druhou také obrana proti nelegálnímu usidlování cizinců v zemi. Odborníci nemají jednotný názor na to, zda jsou restriktivní opatření zaměřená na vstup cizinců do země účinná. Neregulérnost ukrajinské migrace do ČR spočívá většinou v nelegálním zaměstnání nebo nelegálním pobytu na českém území po ukončení platnosti víza. Podle statistik Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ukrajinci tvoří pouze zlomek migrantů nelegálně překračujících českou státní hranici. Nicméně, při kontrolních bezpečnostních akcích cizinecké policie a při pohraničních kontrolách při výjezdu z ČR jsou nejčastěji odhaleni jako ti, kdo porušili pobytový režim. V souvislosti s nelegální migrací v ČR se poslední dobou hovoří o možných regularizačních opatřeních a také o nutnosti zjednodušení procedury zaměstnávání cizinců a zavedení více represivních opatření vůči prostředníkům a zaměstnavatelům najímajícím cizince bez příslušných povolení.

Podobně jako i ostatní cizinci, Ukrajinci jsou v ČR nejvíce koncentrováni v Praze a dalších velkých městech ČR. Ovšem, tato koncentrace

nesvědčí o tendenci Ukrajinců uzavírat se do ghett nebo vytvářet geografické enklávy. V hlavním městě sice existují čtvrti, kde žije více Ukrajinců pohromadě, ale výzkumy ukazují, že tato skutečnost je spíše podmíněna umístěním levnějších ubytoven nebo blízkostí místa zaměstnání Ukrajinců, nežli jejich snahou bydlet společně. Otázka formování potenciálních územních etnických enkláv je v současné době velmi zajímavá pro české sociální geografů a její studium vyžaduje detailnější výzkum teritoriálního rozmístění migrantů na území ČR.

Do České republiky za prací přicházejí Ukrajinci hlavně ze západních regionů, především ze zakarpatské oblasti. Tento region je nejvíce postižen nezaměstnaností. Během posledního desetiletí se migrační pásmo posunulo dále na východ Ukrajiny a v současné době se za výdělkem do Česka jezdí také z centrálních a dokonce východních částí této země. Co se týče vzdělanostní a kvalifikační struktury nové vlny ukrajinských migrantů, názory výzkumníků se liší. Naprostá většina Ukrajinců vlastních povolení k zaměstnání v ČR je zaměstnána v dělnických profesích nevyžadujících ani střední vzdělání. Výzkumný tým doc. Drbohlava, který uskutečnil řadu „snow-bowlingových“ průzkumů, tvrdí, že důležitými atributy ukrajinských pracovních migrantů v ČR v současné době jsou jejich vysoká vzdělanost a kvalifikace v zemi původu a nepřiměřeně nižší postavení na trhu práce v Čechách (např. Drbohlav, Lupták, Janská, Šelepová 1999). Odlišný názor na vzdělanostní strukturu ukrajinských migrantů v ČR má například tým M. Horákové z MPSV (např. Horáková 2001; Horáková, Čerňanská 2001), která pomocí zatím jediného reprezentativního kvantitativního šetření zaměstnaných cizinců uskutečněného v roce 2001 zjistila, že pouze 17% zaměstnaných cizinců má základní vzdělání, 44% jsou vyučení, 27% má maturitu a 12% má vysokoškolské vzdělání. Tato zjištění nesvědčí o nadprůměrné vzdělanosti ukrajinských pracovníků a je velmi nepravděpodobné, že v ilegálním sektoru bude tato situace výrazně odlišná. Nejspíše je tento poměr podobný, anebo se dokonce můžeme domnívat, že v ilegálním sektoru jsou více vzdělání zastoupeni v ještě menší míře. Hypotéza o tom, že stěhování do jiné země ukrajinským pracovníkům přináší snížení relativního statusu na trhu práce, se tomuto tvrzení nepříčí, ale naopak doplňuje obraz pracovní mobility migrantů. Nepřesnosti odhadu vzdělanostně-kvalifikačních charakteristik mohou být způsobeny subjektivními nepřesnostmi výpovědí respondentů. Zde přichází v úvahu jak subjektivní přecenění svého vzdělání, tak i naopak jeho utajení a záměrné podcenění z důvodů obavy být „příliš“ kvalifikovaný pro vykonávání nekvalifikovaného zaměstnání. Dále tu jsou ve hře i objektivní faktory, jako je např. nadprodukce specializovaných diplomů, které se těžce uplatňují v mateřské zemi, anebo odlišná struktura školského systému na Ukrajině a v ČR. Přesnější odpověď na tuto otázku vyžaduje detailní výzkum vzdělanostních a pracovních kariér migrantů.

Do ČR z Ukrajiny jezdí masově hlavně mladí muži v produktivním věku, kteří přicházejí většinou sami vydělat si na uživení rodiny nebo blízkých příbuzných, kteří zůstávají doma. Právě proto se většinou mluví o současných tendencích kyvadlového stěhování Ukrajinců za prací do Česka jako o cirkulační pracovní migraci. Na první pohled se zdá být logické, že tendence k usazení u migrantů, kteří jezdí za sezónním dočasným výdělkem, jsou velmi malé. Fyzicky náročné pracovní podmínky a často katastrofální pobytové poměry ukrajinských „gastarbajterů“ mohou vyvolávat pocit odcizení a touhu co nejrychleji vydělat potřebné množství peněz a vrátit se do země, kde na ně čekají rodiny, příbuzní a přátelé. Ovšem, krátce po návratu přicházejí ekonomické problémy a vysoká nezaměstnanost, a tak opakování se „pracovního výletu“ je často jediným možným řešením.

Jak již bylo zmíněno, významným fenoménem ukrajinské pracovní migrace je nelegální sektor. Náročnost a časová délka zařizování příslušných povolení, určitá byrokratické procesy žádání o pracovní povolení a vízum a nedostatek dostupných a srozumitelných informací tlačí ukrajinské pracovníky k tomu, aby často dávali přednost „jednoduššímu“ způsobu vydělávání peněz. Parazituje na tom hierarchicky vybudovaná síť zprostředkovatelů a různých „podnikatelů“, okrádajících i bez toho nepřilíš bohaté nelegálně zaměstnané Ukrajince. Přispívá k tomu také velká poptávka po levné pracovní síle ve stavebnictví a nedostatek sankcí proti zaměstnavatelům nelegálních pracovníků v cílové zemi - Česku.

Ovšem ani oficiálně zaměstnaní Ukrajinci nejsou vždy bezproblémovou skupinou. Velká část ukrajinských pracovníků, kteří mají povolení k zaměstnání a pobytu v ČR, nenašla své zaměstnání samostatně a je zapojena do tzv. „klientského“ systému. Pod „klientským“ systémem (od slova „klient“, názvu, který se v česko-ukrajinském prostředí spontánně „přilepil“ ke všem podnikatelům, kteří se zabývají organizací zaměstnání pro pracovníky z východu) se v této práci rozumí systém podnikatelů a zprostředkovacích firem, kteří organizují práci pro dělníky, obstarávají zařizování povolení k pobytu, ubytování a občasně i stravování. Běžnou odměnou za takovéto služby je polovina vydělaného platu buď po celou neomezenou dobu zaměstnání, anebo, méně často, na určitou dobu. Vystoupení z podobného podřízeného poměru pro zaměstnance je spojeno s prakticky okamžitou ztrátou nároku na práci a pobyt v ČR. Jsou známé časté případy zneužívání pracovníků ve formě například zatajení pracovní smlouvy, nevyplacení nemocenské dávky, zapírání zdravotního pojištění anebo nedodržení pracovních podmínek. Častou formou komunikace jsou rovněž i výhrůžky.

„Klientský“ systém již natolik prorostl do českého pracovního trhu, že jednotlivci (Ukrajinci) dosti často nemůže bez podpory „klientů“ získat jinou práci. Postoj české populace také napomáhá tomuto systému. Podle

výpovědí několika ukrajinských pracovníků, kteří se snažili - různě úspěšně - zařadit si samostatně práci v ČR, Češi nejen často preferují levnou nelegální pracovní sílu, ale také jsou nakloněni více důvěřovat zprostředkovatelským agenturám než jednotlivým ukrajinským pracovníkům. Tento přístup je částečně ovlivněný také jazykovou bariérou a v neposlední řadě také složitým zařizováním povolení k zaměstnání cizinců pro zaměstnavatele a poměrně nízkou obeznameností ukrajinských pracovníků se svými právy.

V současné době mohou být Ukrajinci v Česku charakterizováni určitou rozpolceností a dokonce "dvojdmostí". Projevuje se to především v odstupu starších migrantů od nově přicházejících, a také ve velmi slabých tendencích sdružování se u tzv. nových ukrajinských přistěhovalců.

Jedním z rysů manuálně pracujících Ukrajinců v ČR může být nepříliš vysoká úroveň znalosti cizích jazyků, která je částečně spojena se vzdělanostní strukturou migrační komunity. Nicméně, Ukrajinci žijící v ČR samozřejmě pociťují mnohem menší jazykovou bariéru, než kupříkladu Vietnamci. Jazyková a kulturní blízkost je pro Ukrajince v ČR na jednu stranu velkou výhodou, ale na stranu druhou je často nemotivuje zdokonalit se v českém jazyce. Jazykové nedostatky Ukrajinců částečně vysvětlují jejich dosti nízkou úspěšnost samostatně si zorganizovat práci a povolení k pobytu. A s tím je samozřejmě spojena i zvýšená tendence stávat se oběťmi již zmíněného "klientského" systému.

Nově přicházející Ukrajinci nežijí příliš bohatým kulturním životem. Respondenti sdělili, že volný čas většinou nemají, protože hodně pracují přesčas a také o víkendech.

Důležitou charakteristikou ukrajinské migrační komunity v ČR (ale i v dalších zemích), kterou nelze opomenout, je poměrně vysoká religiozita. Náboženství se poměrně často stává jednou z mála konsolidačních sil Ukrajinců v zahraničí. Jako výrazný důkaz toho, jak se návštěvy kostela stávají pro ukrajinské přistěhovalce nejen návštěvou bohoslužeb, ale také určitou společenskou záležitostí a často jedinou možností komunikovat se svými krajany, může posloužit, například, jeden ze dvou nejpopulárnějších pražských kostelů mezi Ukrajinci: řeckokatolický kostel sv. Klimenta na Starém Městě a také pravoslavný kostel Zvěstování P. Marie na Albertově. Každý z těchto kostelů je nejen místem, kde se každou neděli schází do dvou set Ukrajinců, místem, kde lze slyšet ukrajinštinu a dozvědět se zprávy z Ukrajiny, místem, kde se příležitostně rozdávají ukrajinské časopisy, informační letáky a pozvání na ukrajinské kulturní akce.

Novodobá kvalifikovaná migrace z Ukrajiny zatím v ČR není příliš významná. Česká vláda svým usnesením ze dne 26. 9. 2001 schválila koncepci aktivního přístupu k řízení migrace a vymezila základní koncepční principy tzv.

Aktivního výběru kvalifikovaných zahraničních pracovníků. Jako jeden z rozhodujících důvodů pro tento aktivní přístup k migraci posloužily výsledky projekce demografického vývoje ČR. V rámci této koncepce vznikl pilotní projekt „Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Záměrem projektu je usnadnění příchodu mladých kvalifikovaných odborníků ze zahraničí, kteří se v České republice usadí a integrují se do majoritní společnosti. V současné době zmíněný projekt je omezený na občany Chorvatska, Bulharska, Kazachstánu, Moldavska a Běloruska. Od začátku příštího roku se projekt otevírá pro občany Ukrajiny. Ovšem, vzhledem ke vzdělanostně-kvalifikačním předpokladům současné ukrajinské migrace do ČR je složité odhadnout, nakolik tento projekt ovlivní legislativní postavení většiny zástupců ukrajinské komunity. Ukrajinská migrace do ČR má v současné době stoupající trend, avšak, jak již bylo zmíněno, jedná se především o tzv. cirkulační pracovní migraci, která obsahuje významnou nelegální složku.

Na závěr bych chtěla zdůraznit, že politická rozhodnutí týkající se regulace mezinárodní migrace budou během následujících dvou dekád patřit mezi nejdůležitější a nejvýznamnější politické kroky jednotlivých vlád.

Literatura

Drbohlav, D. 2003 "Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labor Force". *International Migration Review* 37(1): 194-224.

Drbohlav, D., Lupták, M., Janská, E., P. Šelepová 1999. "Ukrajinská komunita v České republice". Výzkumná zpráva projektu pro MV ČR. Praha: Přírodovědecká fakulta UK v Praze.

Horáková, M. 2001 "Zaměstnávání cizinců v České republice. Část I. Integrace cizinců na trhu práce v České republice". Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Horáková, M., D. Čerňanská. 2001. "Zaměstnávání cizinců v České republice. Část II. Závěrečná zpráva z empirického šetření". Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Horáková, M., Polívka, M., P. Pfeifer. 2001. "Nelegální zaměstnávání cizinců jako překážka v jejich integraci na trhu práce. Metodické postupy užívané ke zkoumání fenoménu nelegální práce ve vybraných zemích". Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí 2001.

Leontiyeva Y. 2004. "Pozadí výzkumu - přehled stavu zkoumaných komunit usazených v ČR. Ukrajinci." st. 23-31 in Drbohlav, D., P. Ezzedine-Lukšíková (ed.) *Výzkumná zpráva: Integrace cizinců v ČR*. Praha: Mezinárodní organizace pro migraci.

Rabušic, L., A. Burjanek 2003. "Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?". Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, výzkumné centrum

Shamshur, O., O. Malinovska. 1994. "Ukrainian Migration in Transition" *Innovation: the European Journal of Social Sciences* 7(2):165-176

Šišková T. (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.

Uherek, Z. 2003. "Cizinecké komunity a městský prostor v České republice". *Sociologický časopis/Czech sociological review* 39:193-216

Zilinskyj, B. 1995 *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 - (1945) 1994*. Praha : X-Egem

Mgr. Yana Leontiyeva
Yana.Leontiyeva@soc.cas.cz

»
Vietnamci v ČR

Za oficiální počátek vietnamské(*) migrace do ČR, stejně jak i za počátek vzájemných vztahů obou zemí, lze považovat navázání diplomatických vztahů mezi tehdejší Československou socialistickou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou (VDR) roku v polovině minulého století. Vzájemné vztahy byly tehdy zahájeny shora a účelově. Československo potřebovalo více pracovní síly, a to zejména v pohraničí a spolupráce v rámci socialistického bloku nabízela relativně příznivé podmínky, Severní Vietnam potřeboval vzdělávat své pracovní síly. Pomineme-li politickou a společenskou atmosféru příjezdu vietnamských občanů do bývalého Československa a tedy rovněž jejich politickou motivaci, k příjezdu před rokem 1989 je motivovala kromě jiného možnost získání kvalitního vzdělání a kvalifikace a v neposlední řadě také zlepšení ekonomické situace a následné zlepšení společenského postavení ve Vietnamu

Nejvyšší nárůst počtu Vietnamců v ČR můžeme zaznamenat mezi lety 1979 a 1985, kdy na základě mezinárodní dohody do Československa přijelo kolem 30–35 tis. vietnamských občanů, z toho dvě třetiny pracovaly v dělnických profesích. Jednalo se především o žáky středních odborných učilišť, stážisty a praktikanty. Evidenci vietnamských občanů vedl každý zaměstnavatel v regionu. Vietnamští občané pracovali například ve Spolaně v Neratovicích, Frutě Mochov v Horních Počernicích, Blanických strojárnách ve Vlašimi, sklárnách Oloví na Sokolovsku atd. Jednotlivé studie o věnované vybraným skupinám vietnamských občanů v Československých podnicích jsou dostupné ve sbornících Etnologického ústavu.

V druhé polovině 80. let v důsledku politických rozhodnutí ČSSR nastal zvrát ve vzájemných vztazích, a tak se počet vietnamských občanů v Československu začal snižovat. Vietnam začínal provádět hospodářské reformy a vietnamské

hospodářství se pomalu otevíralo cizímu kapitálu především z Japonska, Číny a Francie. Ovšem česká hospodářská politika tuto změnu příliš neregistrovala, odstoupila po roce 1989 od vzájemných dohod a smluv a přerušila téměř veškeré oficiální hospodářské styky.

Společenský i právní kontext Československa přispěl k tomu, že se většina vietnamských občanů musela vrátit do Vietnamu, nebo změnit účel a formu svého pobytu, aby zde mohla zůstat. Tento přelom na krátké období oslabil vzájemné vztahy dvou států, avšak nepřerušil migraci do ČR.

Podle údajů Českého statistického úřadu ke dni 31. 12. 2004 v ČR pobývalo celkem 34 179 Vietnamců. Sčítání lidu, domů a bytů provedené v roce 2001 podchytilo kolem 18 tis. vietnamských občanů, ovšem někteří odborníci odhadují celkový počet Vietnamců na 60 až 70 tis. Vietnamci tvoří v ČR třetí nejpočetnější skupinu cizinců s dlouhodobým či trvalým pobytem po Ukrajincích a Slovácích.

Zatímco se strategie Vietnamců v ČR jeví na základě vlastní deklarace a také dostupných výzkumu jako strategie rychlého získání ekonomického zisku, fakticky tato migrace začíná mít dlouhodobější charakter. Z celkového počtu Vietnamců v současné době registrovaných v ČR kolem 40% vlastní povolení k dlouhodobému pobytu. Podíl Vietnamců s trvalým pobytem se během posledních let výrazně zvyšuje.

Oproti období před rokem 1989, kdy se největší počet Vietnamců Vietnamci nacházel v blízkosti velkých podniků a učilišť, dnes se Vietnamci podobně jako i ostatní cizinci nejčastěji usidlují v největších městech jako Praha, Brno, Plzeň a také v pohraničních regionech v okolí Ostravy a Chebu, kde se často zaměřují na prodej zahraničním turistům.

Převážná většina vietnamských občanů podniká oficiálně na základě živnostenského oprávnění (volné živnosti převážně na nákup a prodej zboží), a to bez ohledu na svou původní profesi a vzdělání. Z velké většiny vietnamští podnikatelé prodávají dovezené levné textilní, obuvnické a elektronické zboží, tabák, lihoviny a v pohraničních oblastech ještě další poptávané drobné zboží. V poslední době se také objevuje daleko více vietnamských občerstvení a restaurací, obchodů s potravinami a mnoho dalších firem, což zřejmě souvisí s rostoucí cenovou konkurencí na textilním trhu, na trhu levných výrobků. Oblasti působnosti a podnikání vietnamské komunity se postupně výrazně diverzifikují.

Častým fenoménem je, že si Vietnamci zřizují živnostenský list, ale náplň jejich činností a také pracovní režim v rámci některé z firem fakticky odpovídá režimu zaměstnance. Zaměstnaných Vietnamců je zde velmi málo. Mezi podnikatele se také řadí nejen stánkaři, ale také manažeři mezinárodních firem, těch je ovšem jenom menšina.

Podle dostupných statistik je mezi Vietnamskými občany zastoupeno 43 % žen. Většina Vietnamců v ČR je v ekonomický aktivním věku od 20 do 50 let. Zvětšuje se také zastoupení dětí do 10 let. Proto v souvislosti s Vietnamskou komunitou v ČR se poslední dobou často hovoří ve spojení s tzv. problémem druhé generace migrantů. Dnešní vietnamské děti a studenti, kteří se zde již narodili, nebo tu žijí odmalička, jsou velmi významnou skupinou, která bezesporu ovlivní budoucnost vzájemných vztahů. Podle odborníku na tuto problematiku se mladší generace zásadně odlišuje od starších migrantů především intenzitou zapojení do české společnosti. V této souvislosti se také často mluví o vzniku mezigeneračních a interkulturních konfliktů uvnitř samotné vietnamské komunity.

Spolehlivá data ohledně bydlení vietnamců v ČR bohužel neexistují. výsledky různých šetření ukazují, že velká část migrantů bydlí v podnájmu, nebo u svých známých, ale i ve vlastních bytech. Velká část výdělků z podnikání je vydávána za nájemné bytu, služby vietnamských poradenských a zprostředkovatelských firem a také za vzdělání pro děti. Mnoho Vietnamců u nás žije za relativně náročných poměrů: jejich pracovní podmínky a doba práce výrazně překračují běžné zvyklosti, nezbyvá příliš času na volnočasové aktivity. Také výše zmíněné okolnosti kromě jiného přispívají k separaci vietnamské komunity.

Za jednu z největších překážek úspěšné integrace nově příchozích Vietnamců do ČR lze kromě kulturní a jazykové odlišnosti považovat také administrativní bariéry spojené se zajišťováním pobytu v ČR. Vietnamci většinou nedeklarují veřejně jiné zásadní problémy, které by jim bránily v pobytu v ČR. Naopak, jsou spíše zvyklí veškeré problémy řešit samostatně, případně pomocí komunitních struktur. Ovšem výsledky výzkumu poukazují na to, že za další negativní aspekty života v ČR vietnamští občané považují např. byrokratické překážky v podnikání, administrativní překážky zaměstnávání. Potíže jim dělá vyrovnat se s pocitem kulturního odcizení a ztráty tradičních rodinných vazeb, vztahů a tradic, občas i nepřátelské projevy chování ze strany majoritní populace.

Vietnamská komunita je často charakterizována jako velmi uzavřená, samostatná a izolovaná komunita bez výrazné potřeby integrovat se do života české populace. Uzavřenost komunity často vnímají i samotní Vietnamci. Někteří z nich ji charakterizují jako strategickou výhodu („majorita do nich nevidí“), někteří naopak jako překážku k většímu sblížení s majoritou a tím i překážku lepšího života.

Vietnamci netvoří v ČR oficiálně uznanou národnostní menšinu, neboť v ČR žije jen velmi nízký počet občanů, kteří nevyvíjejí aktivní činnost směrem k uznání Vietnamců jako národnostní menšiny v ČR. Pokud však bude

pokračovat trend zvyšování podílů Vietnamců s trvalým pobytem, je možné, že za čas jistě přibývat i občanů ČR Vietnamské národnosti.

Díky vietnamským organizacím jsou zaměstnávání i ti, kteří by jinak na českém trhu práce díky svým neznalostem a jazykovým a dalším bariérám neuspěli. Vietnamský poradenský servis tak nabízí služby, které nemají v české majoritní společnosti obdoby. V posledních letech vietnamské ziskové i neziskové i politické organizace rozšiřují pole své působnosti z hlavních ekonomických a interních aktivit i na aktivity komunitní, veřejné a sociální. Zdá se, že instituce, které původně vytvářely především podmínky pro uzavřenost komunity, v současné době začínají pomalu působit i ve směru k jejímu otevření. Kontakty s majoritou jsou díky působení různých vlivů daleko častější (vstup ČR do EU, působení různých občanských sdružení a dalších občanských organizací, rostoucí nároky na životní standard vietnamské komunity, integrace vietnamských dětí apod.).

Z hlediska kulturních tradic jsou Vietnamci zaměřeni na poznání jedince a jednání z hlediska jedince, osobního kontaktu, empatie, citového vnímání, sami se charakterizují jako kultura „kontaktní“, „kultura ženského principu“, „kultura mezilidských vztahů ve společnosti“. Objektivistické a pozitivistické pohledy statistiky a sociologie jim nejsou blízké, chápání sociálních věd ve Vietnamu je silně ovlivněno tradicí mravní výchovy a morálky a principy vycházejícími kromě jiného i z konfucianismu. Pojem integrace se v současném Vietnamu používá zejména ve spojení integrace do světového hospodářství, nikoli v souvislosti integrací migrantů v cílových zemích.

Interkulturní bariéry, kulturní šok, uzavřenost komunity a sociální patologie spojená s vzájemnou provázaností komunity, životem v provizoriu apod. stejně jako nepřipravenost na tyto problémy způsobují, že příchozí jedinec není schopen volit strategie chování, které by mu umožnily přizpůsobit se a sžít se zdejším prostředím bez pomoci svých krajanů. Z toho důvodu výrazně využívá služeb vietnamského servisu a dalších organizací. Role těchto organizací na jednu stranu tvoří informační a cenový monopol, často je politicky ovlivňována ze strany zastupitelstva Vietnamu v ČR. Na druhou stranu jsou však nutnou podmínkou k tomu, aby se příchozí migranti mohli na území ČR zabydlet, uživit, pokud jim tyto služby nenabídne majoritní společnost, jako společnost "hostitelská".

Teprve po dlouhodobějším pobytu Vietnamců v ČR, poté co se jim zde narodí děti, zvyknou si částečně na naše prostředí, začíná vznikat motivace k cílené integraci v ČR, větší zájem o společenské dění a zároveň s ním subjektivní potřeba širšího vzdělávání. Data o cizincích, stejně jako experti i výzkumy ukazují, že strategie vietnamských migrantů pokud jde o pobyt v ČR začíná nabývat především dlouhodobější a intenzivnější charakter, mnohdy pravděpodobně z důvodu odkládaných

nesplněných očekávání, interkulturních rozdílů apod.

Většina běžných vietnamských držitelů živnostenských listů, kteří nově přijdou do ČR, je díky své neznalosti zatím odkázána stále na malý počet poskytovatelů ekonomicky silně profitujících služeb v rámci vlastní komunity, což je významným faktorem posilujícím uzavřenost avšak i ochranu vietnamské komunity v České republice. Můžeme vlastně říci, že je interakce vietnamské komunity s českými institucemi alespoň zpočátku redukována často také právě vietnamskými zprostředkovateli. Ochrannou funkci nad nově příchozím migrantem má rovněž jeho příbuzenská síť.

Významným faktorem, který oddaluje integraci, je očekávání rychlého zbohatnutí a návratu do Vietnamu. Tato vidina se však často nevyplní a dochází k následujícím zklamáním. Nedostatek kapitálu některým podnikatelům zároveň brání v tom, aby podnikali samostatně, bez závislosti na komunitních obchodních sítích. Také potřebují dostatek finančních prostředků, kterými by doma zajistili zbytek rodiny (i zbytek rodiny ve Vietnamu) a zařídili si vlastní obchod nebo firmu - vydělat tolik peněz není jednoduché. Mnozí se obávají, že by ve Vietnamu nenašli práci. Proto všechno zde rodiče zůstávají a na Vietnam vzpomínají. Kromě předsudků a neosobního chování si někteří Vietnamci povzdychnou nad problémy v komunikaci, nad příliš odlišnými klimatickými podmínkami, vzpomínají na tradiční svátky a pestřejší společenský život, který ve Vietnamu vedli, litují ztráty tradiční atmosféry mezilidských vztahů ve VN.

Výsledky různých šetření i teoretických studií hovoří o tom, že je české společnosti velmi kulturně homogenní, že není stále nakloněná přijímání vlivů cizích migrantů a že je relativně dosti xenofobní (např. Gabal 2004). Není tedy divu, že o vietnamské migranty donedávna nejevila po listopadu 1989 česká společnost žádný zájem. Rovněž i ona byla velmi uzavřená a rovněž i ona má velice nízké povědomí o tom, kdo sem z Vietnamu přijíždí, s jakou tradicí a s jakým potenciálem, jaká má očekávání. Proto se majoritní společnost ani příliš nezamýšlela nad tím, jak se k migrantům má chovat, jak s nimi lze spolupracovat, co pozitivní si z vzájemných vztahů mohou obě dvě strany odnést. Interkulturní rozdíly způsobují fakt, že si ani jedna strana nedokáže představit požadavky a potřeby strany druhé, pro druhou stranu formulovat požadavky své.

Mezi významné interkulturní faktory bránící integraci patří např.: silný vztah ke své vlasti, ke svým krajanům, lidový charakter a zaměření na rodinu a její soukromí, pocit potřeby obrany země způsobený dlouhým obdobím válek a z toho plynoucí mírně negativní vztah k morálce západu, tradiční rysy etnické ekonomie (uzavírání ústních smluv, provázanost vzájemných dluhů a dalších závazkových vztahů, dodržování tradiční společenské hierarchie, určité nepochopení role státních institucí jako služebníků občanů, velmi slabé právní povědomí

příchozích migrantů (o právu ve Vietnamu, o to více o právu v ČR), velmi slabé všeobecné povědomí o kultuře ČR.

Naopak směrem k intenzivnější integraci vede například: otevírání podnikatelského prostředí tržnic, rozšiřování role vietnamských organizací a sociální sféru a služby, intenzivnější spolupráce vietnamských a českých firem a zaměstnanců se zaměstnavateli, mírně se probouzející motivace ke vzájemnému poznání, zvyšující se působení neziskových organizací na osvětlu v rámci vietnamské komunity, efektivnější informační toky o ČR prostřednictvím vietnamského krajského tisku, různých přednášek apod., výrazný vliv multikulturní výchovy a vzdělávání o Vietnamu.

V současné době dochází pomalu k tomu, že vzájemná interakce majority a komunity postupně překonává interkulturní překážky odlišné společenské hierarchie a nalézá cesty vzájemné komunikace vedoucí k integraci, k lepšímu vzájemnému pochopení. Dosud však nebyla stanovena pevná platforma této spolupráce. V ČR působí velké množství organizací, které zabezpečují život Vietnamců v ČR a přispívají k jejich integraci v ČR. O Vietnamcích bylo realizováno již několik výzkumů. Ovšem zatím není možné předvídat jakým způsobem bude integrace dále postupovat. Současné podmínky ji jen a jen nahrávají. Neznamená to však, že by uvnitř komunity samotné neexistovaly závažné problémy, nebo že by vztahy Vietnamců a Čechů probíhaly jen na přátelské úrovni. Organizační a kulturní a tedy i integrační potenciál vietnamské komunity je velmi silný. Pokud se podaří překonat vzájemné interkulturní bariéry, a to zejména ve způsobu občanské organizovanosti, pokud se zde stále budou rodit nové vietnamské děti, integrace za několik let pokročí mílovými kroky dále. Vietnamská komunita v ČR disponuje velmi silným potenciálem k integraci, který však začíná být patrný až po třech, pěti i více letech pobytu příchozího migranta v ČR.

Literatura

Baar, V.: Národy 21. století. Tilia, Ostrava 2002.

Brouček, S.: Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR, EÚ AVČR, Praha 2003.

Gabal I.: Analýza postavení cizinců dlouhodobě žijících v ČR a návrh optimalizačních kroků, pracovní studie 2004.

Gabal, I.: Etnické menšiny ve střední Evropě [konflikt nebo integrace]. Praha, G+G 1999, s. 341.

Klinderová, I.: Vietnam. Praha, Svoboda 1987. 205 s.

Kocourek, J.: Profil vietnamské komunity v ČR (organizační potenciál komunity). Praha 2003: IOM. 34 s.

Kocourek, J.: Stručná kvalitativní analýza šetření o zkušenostech vietnamských migrantů dlouhodobě pobývajících v ČR. Vypracováno exklusivně pro Ivan Gabal, Analysis & Consulting. Praha 2004.

Martínková, Š.: Česko-vietnamské vztahy (pracovní text pro publikaci OS Klubu Hanoi). OS Klub Hanoi, Praha 2006.

Ngo Van Le: Vietnamští pracující v Československu. Tisk ÚEF ČSAV, Praha 1989.

Šišková, T. a kol.: Menšiny a migranti v České republice (My a oni v multikulturní společnosti 21. století). Portál, Praha 2001. 188 s.

Šišková, T. a kol.: Výchova k toleranci a proti rasismu. Portál, Praha 1998. 208 s.

(*) Z právního hlediska státní příslušnosti pojmem Vietnámec v této studii nazýváme každého občana Vietnamské socialistické republiky. Z pohledu etnografického ve Vietnamu žijí příslušníci kolem 60 různých národností.

Mgr. Jiří Kocourek

»

Problematika obchodu s lidmi

Obchod s lidmi není vždy definován jednoznačně. Definice se různí proto, že vycházejí z pohledu určitého oboru a mnohdy odrážejí cíle instituce nebo organizace, jež je vytvořila. Nejjednodušší a také nejméně sporné vymezení je z pohledu lidsko-právního: „Obchod s lidmi je závažným porušováním lidských práv. Lidé jsou donuceni výhrůzkami, podvodem, nátlakem nebo přímo psychickým či fyzickým násilím vykonávat nějakou práci. Obětí se lidé stávají často již ve fázi najímání, když jim někdo práci nabízí a v tu chvíli je uvádí v omyl. Obchodováním se osoba postupně stává komoditou a může velmi těžko ovlivnit svou situaci, či postupně ztrácí zcela kontrolu nad situací, v níž se nachází“ [Skřivánková, 2004, str.117].

Oficiální statistiky o obchodu s lidmi lze jen velmi těžko vytvořit. Hlavním důvodem je, že toto obchodování je velmi latentní jev; odehrává se mimo legální sféru. Výzkumy v této oblasti ukazují, že pouze malá část (maximálně 30% [Trávníčková, 2004, str.13]) z celkového objemu obchodovaných osob se dostane do kontaktu s policií či s pomáhající organizací.

Co se týče účelnosti obchodu s lidmi v ČR, můžeme mluvit o následujících podobách:

- Obchodování za účelem práce v sexuálním průmyslu
- Obchodování za účelem nucené práce
- Obchodování za účelem práce v domácnosti
- Obchodování za účelem sňatku
- Obchodování za účelem žebroty

Obchod s lidmi je mezinárodní fenomén, který souvisí také s procesy globalizace. Skutečnost, že některé země jsou zeměmi cílovými, tranzitními a jiné zeměmi původu, vychází především z jejich ekonomické situace a geografické polohy. Mezi hlavní globální příčiny obchodu s lidmi je počítána nerovná distribuce bohatství na světě. Faktory jež dále přispívají k existenci obchodu s lidmi jsou slabý sociální systém, feminizace chudoby a migrace, přetrvávající nerovnost příležitostí mezi muži a ženami a nízké možnosti legální pracovní migrace. K tomuto bych chtěla uvést několik známých migračních teorií:

1) Neoclassical economic approach - tato teorie vysvětluje migraci na jedné straně rozdíly v platech (migrační pohyby obyvatel směřují ze země s nižšími do země s vyššími příjmy), a na druhé straně snahou jedince zlepšit svoji životní úroveň a to tak, aby migrace za prací přinesla co nejvíce zisku a co nejméně ztrát.

2) New household economics of migration je teorie, která zdůrazňuje důležitost kolektivního rozhodování o migraci. Rodina tím, že vysílá svého „reprezentanta“ do zahraničí za výdělkem, snižuje riziko svého ekonomického a sociálního „propadnutí“.

3) Institutional theory zdůrazňuje roli institucí, které posilují migraci. Na území ČR existuje a dobře fungují agentury, které občanům jiných států nabízejí za poplatek své nelegální služby při obdržení pracovního povolení, popř. poskytují falešné dokumenty či oddací listy nebo obstarávají živnostenská oprávnění.

Uvedené teorie jen částečně objasňují procesy obchodu s lidmi, ale nejsou dostačující z toho důvodu, že obchod s lidmi není jen pouhá migrace a proto je nutné vycházet z obecnějších teorií. Potvrzuje moji domněnku o tomto studie Kláry Skřivánkové (2004), která jako východiska k problematice obchodu s lidmi využívá následující teorie veřejné politiky:

- Teorie tří aktérů veřejné politiky (trh-stát-občanský sektor)
- Teorie veřejného zájmu a cyklu veřejné politiky

K teorii tří aktérů veřejné politiky bych již na začátku kladla důraz na patologickou funkci trhu. V problematice obchodu s lidmi nejedná o klasickou funkci trhu, ale o problém, který způsobují tržní mechanismy. Víme, že fungování trhu je založeno na dobrovolné smlouvě mezi prodávajícím a kupujícím o směně. Vzhledem k tomu že jde o velké zisky (nelegální, nezdanitelné), místo zboží obchodují s lidmi jako s komoditou a směna je dobrovolná ze strany kupujícího a prodávajícího, ale nikoliv dobrovolná ze strany oběti, můžeme říct o patologické funkci trhu nebo o „černém trhu“.

Samozřejmě v tomto případě je to, že obchod s lidmi je v rukou organizovaných zločineckých skupin a čelí jim na druhé straně stát jako garant zákonů. Funkce občanského sektoru v této problematice je na první pohled minimální v porovnání z funkcí státu. Ale v tomto případě stát, který by měl plnit dohlížecí a trestající funkci, selhává, proto obhájce zájmů

obchodovaných osob a také poskytovatelem sociálních služeb pro ně stává občanský sektor.

Takže na jedné straně je „černý trh“ a na druhé jsou stát a občanský sektor. Převaha „černého trhu“ je v tom, že existuje poměrně malá rizika odhalení a potrestání pachatele, také disponuje velkými prostředky což staví obchodníky s lidmi do výhodné pozice vůči státu a občanskému sektoru. Poslední ve své řadě nedisponují dostatkem zdrojů a také nedostatečná politická vůle a flexibilita stojí v opozici organizovanému zločinu.

Na východisko interakce trhu, státu a občanského sektoru navazuje teorie veřejného zájmu a cyklu veřejné politiky: Jasně formulovaný problém jakým je bezesporu obchod s lidmi, který se týká určité skupiny lidí, je veřejným zájmem pokud je považován za závažný společenský problém, jehož řešení je v zájmu občanů daného státu. Bez ohledu na to, že problém obchodu s lidmi je definovatelný různě představuje boj proti obchodu s lidmi závažný veřejný zájem jak z hlediska ochrany základních lidských práv či dodržování veřejného pořádku ve státě. Stát je garantem ochrany základních lidských práv všech osob na jeho území. Princip lidských práv je jedním z nejvyšších a zároveň nejzákladnějších kritérií, které je možno položit jako základ boje proti obchodu s lidmi. Spolu s teorií cyklu veřejné politiky je jedním z argumentů tvorby politiky v oblasti obchodu s lidmi.

V okamžiku, kdy je společenský problém uznán jako veřejný zájem, je na místě diskuse o cyklu veřejné politiky. Veřejným zájmem se stává východiskem pro formulaci cílů veřejné politiky. Na základě formulovaných cílů je vytvořená implementována veřejná politika, s výslednými výstupy v podobě nových právních norem (především na úrovni centrální) anebo různých programů zaměřených na konkrétní problémy [Purkrábek in Skřivánková, 2003, str.11-12].

V praxi jsou jednotlivé kroky cyklu podstatně složitější, jelikož se do nich promítá značné množství různých, občas i protichůdných zájmů. Zájmy obchodovaných osob se střetávají se zájmem aktérů vládního a nevládního sektorů. Dalším složitým bodem v aplikaci této teorie je vyhodnocení úspěšnosti dané politiky nebo v stanovení kritéria tak, aby reflektovala efekt na všech úrovních jak na úrovni potírání trestního činů tak asistence jeho oběťm.

Obě uvedené teorie veřejné politiky jsou platné jak pro obchod s lidmi za účelem prostituce tak i pro obchod s lidmi za účelem nucené práce. Oběťmi obchodu za účelem prostituce výhradně jsou ženy, co se týče nucené práce, tak oběťmi jsou ve většině případů muži. Jako příklad vytvoření právních norem v teorii cyklů veřejné politiky je rozšíření Trestního zákona z dne 29.

července 2004 na další formy obchodu s lidmi, což považují za velký úspěch spolupráci státních orgánů a neziskových organizací z výzkumníky, výsledky a doporučení kterých potvrzují zakotvení v ČR obchodu s lidmi za účelem nucené práce.

Obchodem s lidmi za účelem nucené práce rozumíme uplatňování jednání v prostředí nadnárodní neformální ekonomiky (nelegální a netržní), což potvrzují výše uvedené teorie veřejné politiky. Je to specifický vztah mezi nabídkou práce ze strany zaměstnavatelů a poptávkou po práci ze strany migrantů za specifických institucionálních podmínek tohoto vztahu. Vztah není tržním mechanismem, neboť nespĺňuje některá tržní kritéria. Předmětem zisku je nelegálně zaměstnávaná pracovní síla v prostředí „černého trhu“, mezi jehož znaky patří aktivita, sankce a nastavený poměr mezi riziky a zisky. Ustavené nelegitimní jednání má společný rys a tím je instituce klientelismu.

„Klientelismus je popřením rovných podmínek a vyvážeností směňovaných statků. Je to distribuce nedostatkových statků včetně zajištění ochrany. Zprostředkovatel práce pobírá provizi v procentech z hodnoty zprostředkovaného obchodu nebo peněžitou odměnu za zprostředkování. V této souvislosti se hovoří o devalvaci hodnoty lidské práce, řetězovém obchodu, vytvoření vrstev osob tyjících z černého trhu s rostoucími politickými a společenskými styky, rozkladu morálních hodnot a hodnověrnosti a místu působení organizovaného zločinu“ [www.migrace.cz/intermundia].

Přesto, že informace o celkovém rozsahu obchodování za účelem prostituce a za účelem nucené práce se objevují jen ve formě více či méně kvalifikovaných odhadů, přispívají v boj proti obchodu s lidmi v ČR stát a občanský sektor, tento problém nemůže být odstraněn úplně, protože jeho základním prvkem je migrace.

Zdroje:

Trávníčková, I. a kol.: Obchodování se ženami z pohledu ČR. Praha, IKSP, 2004

Skřivánková, K.: Obchod s lidmi – mýty a realita. In: Vadvová, J.D. a kol.: ABC Feminismu. Brno, Nesehnutí, 2004

Skřivánková, K. Obchod s lidmi jako problém veřejné politiky. Praha, FSV UK, 2003

www.migrace.cz/intermundia

www.strada.cz/home/dokumenty

Lyudmyla Moroz